



**STYÐUR SAMFÉLAGSPRÓUN  
MEÐ BORGARLISTMENNTUN.**

## Ráðleggingar til stjórnmálamanna að efla Borgarlistmenntun

Þessi stefnuskrá fjallar um helstu rannsóknarniðurstöður sem gerðar voru í gegnum [URB\\_ART verkefnið](#), þar á meðal ráðleggingar sem stjórnmálamaður og ákvarðanatökumenn taka um framtíðar evrópskar aðgerðir til að efla borgarlistmenntun, til að gera sér fulla grein fyrir möguleikum hennar í samfélaginu. Hugtakið "Borgarlistmenntun" (Urban Arts Education) vísar til aðferðar við listkennslu sem nær bæði til skapandi þroska einstaklinga og skilnings á svæðisbundnum og alþjóðlegum listum og menningu sem á sér stað í stórum, þéttbýlum stöðum með fjölbreyttum íbúafjölda. Í greininni er gerð grein fyrir þeim áskorunum sem listakennarar og iðkendur standa frammi fyrir í því skyni að takast á við jaðarsetningu í samfélaginu, sérstaklega á sviði listkennslu, fylgt eftir með hagnýtum ráðleggingum til að bregðast við þeim til að auðvelda þátttöku jaðarsettra samfélaga í borgarlistmenntun.



With the support of the  
Erasmus+ Programme  
of the European Union

## Rökstuðningur

Sérhver einstaklingur á rétt á frjálsri þátttöku í menningarlífi eins og lýst er í [27. grein mannréttindayfirlýsingarinnar](#). Því er þjóðríkjunum skylt að veita öllum þegnum sínum möguleika á þátttöku í menningarstarfi. Einnig viðurkennir sjálfbæra þróunarmarkmið [Sameinuðu þjóðanna 4.7](#) um samþættingu, þátttöku og styrkingu menningar og kallar eftir menntun til að efla menningu friðar, sem fagnar fjölbreytileika og menningu sem eflir sjálfbæra þróun.

[Leiðbeiningar UNESCO fyrir listmenntun](#) frá árinu 2006 segja eftirfarandi:

"menningarkennsla felur í sér bæði skapandi þroska einstaklingsins og skilning á svæðisbundinni og alþjóðlegri list og menningu. Hún er miðlægur þáttur í alhliða persónuleikapróun og skapar nauðsynleg skilyrði fyrir virkri þátttöku í menningarlífi samfélags". Menningar- og listkennsla er samheiti yfir skapandi ferli og námsstarfsemi í ólíkum greinum. Frá heimsveldislegu sjónarhorni, getur það stuðlað að félagslegri aðlögun, þátttöku og valdeflingu einstaklinga og þjóðfélagshópa ef það fylgir ákveðnum skilyrðum. Það hefur möguleika á að búa til opið skapandi rými fyrir lærdóm og reynslu þar sem ýtt er undir einstaklings- og samfélagsþróun, félagslegur aðgangur að menningar- og menntastarfsemi skapast og félagslegar og efnahagslegar hindranir eru yfirstignar.

Þessi stefnuskrá stuðlar að því að viðhalda þessum réttindum og styður fólk til að gera þau að veruleika

## Samantekt

Borgarlistmenntun getur **styrkt, og eflt nýsköpun og félagslega samheldni**. Með því að samræma borgarlistir<sup>1</sup>, fullorðinsfræðslu<sup>2</sup> og listmenntun<sup>3</sup> er hægt að stuðla að félagslegum jöfnuði með því að takast á við félagslegar áskoranir, bæta þátttöku, þróun og jafnrétti. Borgarlistmenntun er áhrifarík leið til að takast á við félagslegar þarfir og áskoranir með því að efla símenntun, til að efla fólk með upplýsingum, færni og meðvitund og til að efla staðbundna þátttöku, sem stuðlar að bættu samfélagi og staðbundnum vexti og til að vinna gegn jaðarsetningu.

**Þættir jaðarsetta** eru margþættir og mismunandi eftir löndum. Lágur tekjur, félagsleg útskúfun, lítil menntun, slæm tungumálakunnátta og þjóðernisbakgrunnur eru tilgreindar sem helstu orsakir. Rannsóknarniðurstöður leiddu í ljós að jaðarsettir þjóðfélagsþegnar eru oft ekki meðvitaðir um tækifæri til þátttöku í listum eða listamenntun. Ástæður þess eru meðal annars fjárhagslegar hindranir, tungumálaáskoranir, menningarmunur og hræðsla við að tjá sig á listrænan hátt.

<sup>1</sup> Borgarlist er skilið sem víðtækt hugtak sem nær yfir allar listrænar birtingarmyndir sem þróast í opinberu rými og bjóða ósérhæfðu fólki tengingu og samvinnu við listræna og menningarlega starfshætti. Í stuttu máli má skilja hvaða birtingarmynd sem er í almenningsrými með opnum aðgangi að öllum meðlimum samfélagsins sem borgarlist.

<sup>2</sup> Listkennsla í borgarlist felur í sér hvers kyns fullorðinsfræðslu í þéttbýli, hvort sem það er formleg eða óformleg fræðsla fullorðinna eftir að grunnnámi lýkur. Þetta hugtak vísar annars vegar til skilgreiningar á fullorðinsnámi í „ályktun ráðsins um endurnýjaða evrópska dagskrá fyrir fullorðinsnám“ (Evrópusambandið 2011) að undanskildum þeim með formlega starfsmenntun. Á hinn bóginn vísar það til hugtaksins borgarmenntunar í „endurskilgreiningu kennslu borgarlistar“ („(Re)Defining Urban Education“, Welsh/Swain 2020) nema frá skóla, starfsmenntun og starfsþjálfun.

<sup>3</sup> Menningar- og listkennsla er samheiti yfir skapandi ferli og námsstarfsemi í ólíkum greinum.

**Að nálgast fólk þar sem það er**, þ.e.a.s. í hverfum, á opinberum stöðum, bjóða því persónulega og á móðurmáli þeirra, væri tilmæli til að mæta þessari áskorun um að ná til markhópa sem eru í hættu á jaðarsetningu.

Til að tryggja þáttöku og koma í veg fyrir ótta, ætti borgarlistmenntun og samfélagslistaverkefni að bjóða upp á og **vera hönnuð með, en ekki fyrir samfélögin**. Þátttakendur ættu að njóta virðingar og að komið sé fram við þau sem jafna samstarfsaðila en ekki aðeins „neytendur“. Á sama tíma er mikilvægt að hafa ákveðna ferla, það er ekki varan í lokin sem skiptir máli heldur að vera hluti af ferlinu og lykiltríði að vera frjáls til að tjá sig.

**Þvermenningarleg nálgun** sem skilur að menningarheimar eru ekki einsleitar einingar heldur sífellt blendnar, sem viðurkenna sameiginlega og einstaklingsbundna sjálfsmynd með mismunandi lögum og því nauðsynlegt að gefa rými fyrir mörg tungumál, hvort sem þau eru munnleg eður ei.

Einn mjög mikilvægur þáttur til að geta boðið upp á borgarlistmenntun til að efla þátttöku, valdeflingu og samfélagsþróun í jaðarsettum samfélögum tengist **fjármögnun**. Listakennarar og samtök sem starfa á þessu sviði starfa ýmist sjálfstætt eða sem sérstök deild í stórum stofnunum, oft með takmarkað fjármagn. Opinber fjármögnun sem styður við langtíma verkefni, gerir varanlegt og öruggt umhverfi, með breiðu og opnu sviði, myndi skipta sköpum til að styðja við þessa gerð af listkennslu.

Að auki, til að **efla greinina**, myndi útvegur innviða, stofnun félags eða tengslanets sem býður upp á handleiðslu, starfsþróun og aðstoð við fjármögnunartækifæri stuðla að jákvæðri breytingu. Bandalög á svæðisbundnum, innlendum og alþjóðlegum mælikvarða, myndu ekki aðeins skiptast á bestu starfsvenjum og gefa skýra rödd um kennslu borgarlistar, heldur myndi það einnig styrkja tengsl við þá sem móta stefnu í menningarmálum.

Til að styðja geira borgarlistmenntunar er mikilvægt að **rannsaka eiginleika þess, möguleika og hugsanlega veikleika**. Einangrun sem kom upp meðan á heimsfaraldrinum stóð þarfnast meiri rannsókna sem fjalla um að skapa félagslegt rými í samhengi við breytta menningarhagsmunum. Að auki getur stórtyngi ollið útilokun, en einnig sem tækifæri fyrir aðferðir án aðgreiningar í gegnum listir sem rannsóknarefni. Aðferðalega er mælt með því að vinna saman og einnig að taka þátttakendur í listkennslu í borgarlist sem beinan markhóp í gagnasöfnunina.

## Tækifæri borgarlistmenntunar

Borgarlistmenntun er iðkun án aðgreiningar sem hefur möguleika á að styrkja iðkendur sem og þátttakendur úr jaðarsettum samfélögum, hvetja til nýsköpunar og félagslegrar samhaldni. Gögn úr [URB\\_ART grunnkönnuninni](#) staðfestu þetta; þátttakendur voru að mestu fullvissir um að vinna þeirra stuðli að uppbyggingu samfélags hjá sér og lögðu áherslu á kraft listrænnar tjáningar til að samþætta útilokaða hópa. List getur verið leið til að segja sögu fólks, sem þar af leiðandi gerir það sýnilegt og kynnir það fyrir öðrum meðlimum samfélagsins, sem leiddi til að hinir jaðarsettu fannst þeim tilheyrja meira. Ýmis menningarmunur og valdamisrétti verður minna ráðandi og skapar því svigrúm fyrir alla til að taka þátt í samfélaginu og láta í sér heyrna.

## Áskoranir

Rannsóknarniðurstöður leiddu í ljós að þættir jaðarsetningar eru margþættir og samtengdir, en mismunandi eftir löndum. Hins vegar voru lágar tekjur, félagsleg útskúfun, lítil menntun, slæm tungumálakunnátta og mismunun vegna þjóðernis, tilgreindar sem helstu orsakir. Að því sögðu svöruðu 70% aðspurðra í könnun að borgin þeirra bjóði upp á möguleika á listum fyrir jaðarsetta, en að sögn 83% er vandamálið að jaðarsettir þegnar samfélagsins séu ekki enn meðvitaðir um þessi tækifæri. Ástæður þessa eru meðal annars skortur á nettengingu, fjárhagslegar hindranir, tungumálaáskoranir og menningarmunur.

Ein stærsta áskorunin fyrir stofnanir og einstaklinga sem starfa við borgarlistmenntun er fjármögnun. Að sögn þátttakenda í könnuninni okkar er starf þeirra á sviði list- og listkennslu fyrst og fremst fjármagnað með opinberu fé. Fjármögnun reyndist vera einn af afgerandi þáttunum í því að sundra heim borgarlistmenntunar. Ennfremur er augljóst að COVID-19 heimsfaraldurinn hefur haft áhrif á borgarlistmenntun. COVID-19 og eftirfarandi takmarkanir drógu úr aðgengi jaðarsettra hópa að listum. Einnig er núverandi nettilboð fyrir þessa markhópa óverulegt og leiðir í ljós tungumálhindranir.

Að lokum er engin viðurkennd námskrá sem fjallar um möguleika borgarlistmenntunar. Borgarlist er kraftmikið listasvið sem krefst sveigjanlegrar nálgunar. Það tengist félagslegum skilaboðum, fólki með mismunandi bakgrunn, menningu, félagslegum veruleika og borgarrými. Þess vegna er enginn kassi sem borgarlist getur passað inn í, engin aðferðafræðileg aðferð sem hún getur fylgt.

## Meðmæli

### Sjálfstæð menntun hefur áhrif – og þarfnast stuðnings!

Sjálfstæð menntun býður upp á myndlistarefni, vinnustofur og annars konar formlegt og óformlegt listrænt samstarf sem einblínir minna á listræna færni heldur meira á að efla heildar lífsgæði og vellíðan manna, þar með talið heilsu<sup>4</sup>, auk þess að bæta samfélagsaðlögun. Því þarf að styðja sjálfstæða kennara.

Ráðleggingar okkar, byggðar á rannsóknnum okkar, eru eftirfarandi:

- Til þess að listmenntunarstarf geti verið sjálfbært og áhrifaríkt er þörf á **samkomulagi um helstu markmið og langtímamarkmið átaks** sem tengist listkennslu, milli stjórnvalda sem og menningarstofnana. Góð samlegð milli beggja er lykillinn að því að ná marktækum áhrifum listmenntunar á samfélagið.
- Fjármögnunarkerfi hins opinbera sem leggur ekki aðeins áherslu á að styðja við stórar menningarstofnanir heldur einnig **sjálfstæð félög og einstaklinga**.

<sup>4</sup> [Skýrsla WHO](#) um listir og heilsu frá 2019 sýnir hugsanleg áhrif á þetta svið.

- Til að tryggja að fleiri séu hvattir til að sækja um er **bætt útbreiðsla á styrkveitingum** nauðsynleg ásamt **einfaldara umsóknarferli**. Nálgunin og hugtökin sem notuð eru í símtölunum ættu að einbeita sér að og leitast við að vera án aðgreiningar, frekar en að einblína á varnarleysi.
- **Regluleg fjármögnun** myndi gera varanlegra og öruggara umhverfi sem margir þátttakendur óska eftir. Slíkt umhverfi gerir þeim kleift að tjá sig, opna sig og fá viljann til að læra. Á sama tíma, geta þeir einstaklingar og samfélög sem eru verst sett ekki lagt sitt af mörkum fjárhagslega við hvers kyns listastarfsemi.
- **Aukið kerfisbundið fjármagn** er nauðsynlegt til að styðja og tryggja fjárhagslega sjálfbærni verkefna sem vinna að félagslegri þátttöku í gegnum listir.
- Svipað mál kemur upp þegar metin eru áhrif tiltekinnar framkvæmdar. Opinberir stjórnendur vilja sjá tafarlaugar og áþreifanlegar niðurstöður, en borgarlistmenntun er ekki skyndilausn, heldur hægt ferli. **Áhrifin ættu að vera mæld til lengri tíma litið.**
- Önnur áskorun sem fagfólk stendur frammi fyrir eru þröngir kassar sem þeir þurfa að passa í þegar sótt er um styrki. Frjáls félagasamtök sem eru til dæmis formlega tileinkuð til aðstoða við vandræðaunglinga geta oft ekki sótt um styrki til listmiðaðra verkefna. Opinber **fjármögnun sem er opin mörgum sviðum** myndi skipta sköpum til að styðja við framboð listnáms.
- Mikil þörf er á stuðningi stjórnvalda en samt er **mikilvægt að halda listum og listkennslu sjálfstæðri**.
- **Fjölbreyttar ráðgjafanefndir** til að skilja og takast á við mismunandi sjónarmið og þarfir samfélaga og tryggja fullnægjandi fulltrúa á ákvarðanatöku- og ráðgjafastigi.
- Þörfin fyrir fjármagn til að styðja við **þá sem brúa bilið og „lykilstarfsmenn“**, eða þá sem starfa sem hluti af menningarstofnunum með samfélögum. Þetta er mikilvægt til að brúa bilið á milli hópanna og skapa pláss fyrir frekara samstarf.
- Fyrir utan fjárhagslegan stuðning við listir og listkennslu: þar sem margir kennarar og listamenn hafa ekki efni á húsnæði til langs tíma gæti **útvegum sérstakra innviða** gert mikla breytingu. Þannig mætti búa til fleiri eða öllu heldur betur búnar félagsmiðstöðvar þar sem listir yrðu stöðugt í boði fyrir alla.
- Þörfin fyrir tengslanet, sem geta stutt og innihaldið hagsmunahópa, skapa tækifæri til samskipta og miðlun þekkingar, **boðið upp á vettvang**.

## Dreifa menningartækifærum

Eins og getið er hér að ofan er mikið af fólki frá jaðarsettum samfélögum ekki meðvitað um núverandi tækifæri til að mennta sig í borgarlistum. Ein mikilvæg lausn er að flytja listir og listastarfsemi í almenningsrými. Borgarlistmenntun þrífst þegar hún er virk í hverfum þar sem fólk er velkomið að nálgast menningartilboð sem það annars myndi ekki fá. Auk þess kalla listir sem fara fram utandyra eða á opnum stöðum á samskipti, vekja áhuga allra sem eiga leið hjá og hafa lýðræðislegan karakter.

## Brúin: kennarar skipta sköpum fyrir velgengni borgarlistmenntunar

Listakennarar eru leiðbeinendur til að brúa bil listar við samfélagsverkefni. Auk listrænnar færni er þörf á uppeldisfræðilegri færni og félagslegri næmni fyrir árangursrík verkefni borgarlistmenntunar og samfélagsuppbyggingu með listmenntun. Sérstaklega þegar unnið er með viðkvæmum einstaklingum er mikilvægasta hlutverk þeirra að aðstoða þá við að sigrast á ótta og óöryggi.

Listakennarar lenda stundum í hlutverki félagsráðgjafa eða ýmiss konar meðferðaraðila sem þeir eru ekki menntaðir í. Þeir sem svöruðu könnuninni okkar lögðu til að listamiðstöðvar byðu einnig upp á sálrænan stuðning fyrir viðkvæmstu þátttakendur, auk eftirlits fyrir kennara. Margir kennarar og listamenn kvörtuðu undan minni stuðningi í samanburði við venjulega skólakennara. Stuðningur í formi verkalýðsfélags, félags eða tengslanets sem myndi bjóða upp á sálfræðiaðstoð, leiðsögn, starfsþróun og fjármögnunarmöguleika.

## Listkennarar og listamenn þurfa fulltrúa á landsvísu

Borgarlistmenntun er leið til félagslegrar þátttöku jaðarsettra hópa, fræðigreina sem sameinar listkennslu og félagsráðgjöf. Valdefling borgarlistmenntunar sem fagleg viðleitni er lykilatriði fyrir félagslega þróun hvers lands. Borgarlistakennarar, smærri og stærri listmenntunarstofnanir, sem nú eru dreifðar á mismunandi staði, gætu sameinað krafta sína og skapað yfirgnæfandi fulltrúa þjóðarinnar. Slík bandalög á svæðis-, lands- og alþjóðlegum vettvangi myndu ekki aðeins gera kleift að deila bestu starfsvenjum og gefa skýra rödd til borgarlistmenntunar, heldur einnig koma á sterkum tengslum við þeir sem búa til stefnurnar í menningarmálum og stjórnsýslu, og stuðla að þörfum þeirra með félagslegum herferðum, pólitískri hagsmunagæslu og sameiginlegum aðgerðum.

## Um verkefnið

URB\_ART verkefnið er stofnað af framkvæmdastjórn Evrópusambandsins undir Erasmus+ fullorðinsfræðsluáætluninni með það að markmiði að styðja fullorðna með minni menntun í jaðarsettum samfélögum með hugmyndum og starfsemi borgarlistmenntun (Urban Arts Education); samhliða því að byggja upp trausta og sjálfbæra vitund um möguleika kennslu í borgarlistum. URB\_ART verkefnið stuðlar að félagslegri þátttöku og milli- og þvermenningarlegum samskiptum, með ríka áherslu á að efla samfélagsuppbyggingu með jaðarsettum einstaklingum og samfélögum sem erfitt er að ná til.

Sem hluti af verkefninu voru framleidd nokkur hugverk eftir umfangsmikla rannsóknir sem gerðar voru af öllum samstarfsaðilum; EDUCULT (Austurríki), ZRC SAZU (Slóveníu), Proportional Message (Portúgal), Reykjavík Ensemble (Ísland) og FilmWorks Trust (Bretland). Þessar niðurstöður samanstóðu af grunnkönnun (IO1) sem gerð var til að móta innlenda og þverþjóðlega árangursvísa og áskoranir listkennslu, safn (IO2) sem taldi upp árangurssögur og góða starfshætti fyrir þverfaglega og fjöltyngda kennslu í borgarlist. Starfsþjálfunarpakkinn um listmenntun í þéttbýli (IO3) gaf listamönnum í borgarlist og iðkendum í þéttbýli tækifæri til að læra hvernig aðferðafræði borgarlistar getur verið virðisauki fyrir íhlutun í félags- og menntunarsamfélagi, en verkfærakistan af myndbandsdæmi um samfélagslistir í þéttbýli (IO4) sýndi árangursríka þverþjóðlega starfshætti um þátttöku jaðarsettra samfélaga í listaverkefnum og verkefnum í þéttbýli.

Síðasta vitsmunaframleiðsla verkefnisins samanstendur af stefnuritum sem fjalla um möguleika þverfaglegrar borgarlistmenntunar, hvað varðar félagslega þátttöku. Í þessum stefnuskjölum eru kynntar rekstrar- og stefnutillögur sem þróaðar hafa verið eftir greiningu á niðurstöðum þessa verkefnis og er ætlað að taka ákvarðanir á sviðum fullorðinsfræðslu, lista og menningar.

Þeir íhuga stór- og fjöltyngdra nálganir og velta fyrir sér þáttökunálgun og hlutverki listkennslu í þéttbýli. Að auki draga þau saman hvernig niðurstöður könnunarinnar, viðburðir og umsóknarmiðuð úttak stuðla að félagslegri þátttöku og þvermenningarlegum samræðum og hvernig þau geta stutt við skapandi og menntageirann.

## Hafa samband

Fyrir URB\_ART hópinn:

REYKJAVÍK ENSEMBLE International Theatre Company

[reykjavikensemble@gmail.com](mailto:reykjavikensemble@gmail.com)

[www.reykjavikensemble.com](http://www.reykjavikensemble.com)

Þýðing: Anna Claessen

